

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 38 (1085) 19 ВЕРАСНЯ 2012 г.

Кандыдат у дэпутаты Савета Рэспублікі абяцае займаца мовай і культуры

- Я лічу, што неабходна распрацоўка эфектунае заканадаўства па ахове гісторычна-культурнай спадчыны Беларусі, у тым ліку і помнікаў археалогіі. Гэта вельмі важная проблема, на мой погляд. "Чорныя" капачы практична беспакарають вымаюць з нашай зямлі каштоўныя рэчі і робяць на гэтым бізнес. Трэба правесці татальну інвентарызацыю рухомых і нерухомых помнікаў нашай гісторыі і культуры і абараніць іх. Ёсць жа добрыя прыклады: напрыклад, у Израілі.

І па-другое, наша беларуская мова і нацыянальныя традыцыі. Варта звярнуць пільную ўвагу на нашу моўную палітыку, на беларускую культуру. Усё ж без прасоўвання тут не абыйціся. Мова - гэта візітка нашага народу, і трэба, каб яна захавалася. Найлепш пра гэта сказаў Алег Разанаў: "Кожны народ мае хача б адзін геніяльны твор, і гэты твор - мова".

Ігару Марзалюку 44 гады, ён прыхільнік "славянскай", крытык "балцкай" тэорыі паходжання беларусаў.

Паводле Zviazda.by | 10:31, 14 верасня 2012 г.

Якія праўлемы для вырашэння Вы паставілі б перад дэпутатамі парламенту новага склікання? Такое пытанне паставіла "Звязда". Вось што адказаў прафесар Магілёўскага ўніверсітэта Ігар Марзалюк, які вылучаны кандыдатам у Савет Рэспублікі ад Магілёўскай вобласці:

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЕМІЯ НАУК БЕЛАРУСІ

пр. Незалежнасці, 66, 220072, г. Мінск
Тел./факс (017) 284 28 16
E-mail: nasb@presidium.bas-net.by
URL: http://nasb.gov.by

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМІЯ НАУК БЕЛАРУСІ

пр. Незалежнасці, 66, 220072, г. Мінск
Тел./факс (017) 284 28 16
E-mail: nasb@presidium.bas-net.by
URL: http://nasb.gov.by

17 жніўня 2012 г. № 30-07/4085
На №10/535-168 ад 02.08.2012

Паважаны Алег Анатольевіч!

Па даручэнні Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Ваш зварот разгледжаны ў Нацыянальнай акадэміі наук Беларусі і паведамліеца наступнае.

У адпаведнасці з пастановай Прэзідэнта Нацыянальнай акадэміі наук Беларусі ад 28.04.2012 №28 прынятае рашэнне аб стварэнні на базе дзяржаўнай науковай установы "Інстытут мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі" і дзяржаўнай науковай установы "Інстытут мовы і літаратуры імя Я. Коласа і Я. Купалы НАН Беларусі" дзяржаўнай науковай установы "Цэнтр даследавання беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі". Узгаданыя вышэй інстытуты будуть з'яўляцца абасобленымі структурнымі падраздзяленнямі (філіяламі) ствараемага Цэнтра і будуть выконваць адпаведныя іх профілю науковыя даследаванні.

З павагай,
Намеснік Старшыні Прэзідэнта
Нацыянальнай акадэміі наук Беларусі

У.Р. Гусакоў.

ISSN 2073-7033

27 верасня
у межах кампаніі "Будзьма" адбудзеца
прэзентацыя
кнігі Святланы Багданкевіч "Напрадвесні".
Імпрэза праводзіцца на сядзібе ТБМ
па вул. Румянцева, 13.
Пачатак - 18.00 гадзін. Уваход вольны.

90 гадоў з дня нараджэння Ўладзіміра Калесніка

Калеснік Уладзімір, нарадзіўся 17.09.1922 г. у вёсцы Сіняўская Слабада Карагляцкага раёна Гарадзенскай вобласці ў сялянскай сям'і.

У 1936 г. паступіў у польскую Наваградскую гімназію. Пасля ўз'яднання Заходніяй Беларусі прайгваў вучобу ў Наваградской педагогічнай навучальні. З ліпеня 1941 г. прымаў удзел у стварэнні падпольных антыфашистскіх арганізацый і баявых дружын у верхнім Наднёманні. Летам 1942 г. у складзе адной з баявых дружын уступіў у партызанскае атрада імя Чапаева. З восені 1942 г. камандаваў звязам, праз год стаў начальнікам штаба атрада "2-га Камсамольска" брыгады "Камсамолец" Баранавіцкага злучэння. Скончыў філалагічны факультэт Менскага педагогічнага інстытута (1949), аспірантуру пры гэтым інстытуте (1952). З 1952 г. - загадчык кафедры літаратуры Бабруйскага настаўніцкага інстытута, з 1956 г. - загадчык кафедры беларускай літаратуры Берасцейскага педагогічнага інстытута, узначальваў Берасцейскую абласносць літаратурнае аўяднанне (1956-1970), быў сакратаром аддзялення СП БССР (1981-1983). Кандыдат філалагічных

навук, прафесар. Сяббар СП СССР з 1960 г. Узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны I ступені, "Знак Пашаны", Дружбы народаў, медалямі. Заслужаны работнік вышэйшай школы Беларускай ССР (1979). Лаурэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа (1980).

У друку з літаратурна-крытычнымі, літаратуразнаўчымі і документальнымі творамі выступаў з 1953 г. Выдаў кнігі "Паэзія змагання: Максім Танк і заходнебеларуская літаратура" (1959), "Час і песні" (1962), "Зорны спеў" (1975), "Ветразі Адысея: Уладзімір Жылка і рамантчычныя традыцыі ў беларускай пазіі" (1977), "Максім Танк: Нарыс жыцця і творчасці" (1981), "Лёсам пазнанае: Выбраныя літаратурныя партрэты" (1982), "Тварэнне легенды" (1987), "Янка Брыль: Нарыс жыцця і творчасці" (1990). Адзін з аўтараў "Гісторыі беларускай савецкай літаратуры" (1964), "Істории советской многонациональной литературы" (1971), "Істории белорусской советской лите-

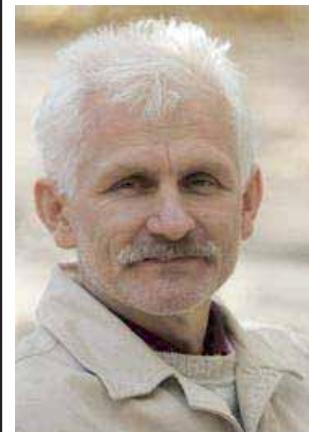
ратуры" (1977), а таксама вучэбных дапаможнікаў і падручнікаў для педіністуту і ўніверсітэтаў. Напісаў дакументальныя творы "Аповесць пра Таўлая" (часопіс "Полымя", 1964-1965), "Пасланец Праметэя" (1984), сумесна з А. Адамовічам і Я. Брылём кнігу "Я з вогненнай вёскі..." (1975). Складаў зборнікі паэзіі Заходніяй Беларусі "Сцягі і паходні" (1965) і "Ростані волі" (1990).

Памёр 15 снежня 1994 года. Пахаваны ў Берасці на могілках Плоска.

ратуры" (1977), а таксама вучэбных дапаможнікаў і падручнікаў для педіністуту і ўніверсітэтаў. Напісаў дакumentальныя творы "Аповесць пра Таўлая" (часопіс "Полымя", 1964-1965), "Пасланец Праметэя" (1984), сумесна з А. Адамовічам і Я. Брылём кнігу "Я з вогненнай вёскі..." (1975). Складаў зборнікі паэзіі Заходніяй Беларусі "Сцягі і паходні" (1965) і "Ростані волі" (1990).

Памёр 15 снежня 1994 года. Пахаваны ў Берасці на могілках Плоска.

АЛЕСЮ БЯЛЯЦКАМУ - 50

на гісторычна-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1984 атрымаў дыплом выкладчыка філалогіі. Перад паступленнем у аспірантуру Інстытута літаратуры Акадэміі Навук БССР працаўваў настаўнікам ў Лельчицкім раёне Гомельскай вобласці. У 1984 годзе А. Бяляцкага прызвалі ў Савецкую Армію. Служыў пад Свярдлоўскам механікам-кіроўцам браніраванага цягача ў артылерыйскім зінчальным супрацьтанковым батальёне.

У 1986 годзе Бяляцкі быў адным са стваральнікаў Таварыства маладых літаратаў "Тутэйшыя", потым быў абраны старшынём гэтай арганізацыі (1986-1989).

У 1988 г. выступіў адным з заснавальнікаў таварыства "Мартыралог Беларусі", быў сябрам Арганізацыйнага камітэту Беларускага народнага фронту "Адраджэнне", сакратар Управы (1996-1999), намеснік старшыні (1999-2001) БНФ "Адра-

джэнне". У 1990 годзе выступіў адным з арганізатораў Беларускай Каталіцкай Грамады. Актыўны сяббар ТБМ.

Непрацяглы час працаўваў маладым наувковым супрацоўнікам Музэя гісторыі беларускай літаратуры. У выніку конкурсу ў 1989 годзе быў абраны дырэктарам Літаратурнага музея Максіма Багдановіча. На гэтай пасадзе працаўваў да 1998 года. Пад яго кіраўніцтвам была адчынена экспазіцыя літаратурнага музея і трох яго філіялau.

У 1991-1995 гадах Бяляцкі з'яўляўся депутатам Менскага гарсавету. У 2000-2004 гадах - старшыня Рабочай групы Асамбліі дэмакратычных няўрадавых арганізацый Беларусі. Сяббар СБП, БАЖ, Беларускага ПЭН-цэнтра.

Ад 1996 г. з'яўляецца старшынём Праваабарончага цэнтра "Вясна". У 2007 годзе Алег Бяляцкі быў абраны віцэ-прэзідэнтам "Міжнароднай федэрэцыі правоў чалавека" (FIDH).

Круглы стол па проблемах краязнаўства

6 верасня 2012 года ў Баранавічах адбыўся круглы стол па праблемах краязнаўства. У ім прынялі ўдзел не толькі аматары краязнаўства, але і сапраўдныя прафесіяналы: былы дырэктар Баранавіцкага краязнаўчага музея Валер Палікарпав, а таксама Міхась Бернат - стваральнік Русінаўскага дома рамёстваў. На наш круглы стол па праблемах краязнаўства прыехаў з Менска прафесар Адам Мальдзіс - вядомы беларускі гісторык і літаратуразнаўца, адзін з аўтараў 6-томнага даведніка "Беларускі пісьменнік", а таксама аўтар дзясяткі кніг па гісторыі беларуска-польскіх і беларуска-літоўскіх культурных і літаратурных узаема-сувязяў.

Найбольш гаварылі пра страчаныя скарбы Баранавіцкага краязнаўчага музея і магчымасці іх рэальнага вяртання. У наш музей, які быў створаны яшчэ ў 1940 годзе, былі звезены каштоўныя экспанаты з навакольных шляхецкіх маёнткаў. Тут былі карціны Сальватора Роза, галандскіх мастакоў, магчымы, Рэмбрандта, якія даўно трэба было пачаць шукаць.

На круглым стале паведамлялася, што ўлетку 1942 года немцы ладзілі ў Баранавічах мастацкую выставу, верагодна, з фондаў нашага музея, дзе сярод іншага можна было пабачыць карціны вядомага ў свеце беларускага мастака Міхася Сяўрука, выразаныя з дрэва фігуры "Хрыстос з ягніткам" ішканльскага майстра (каля 1700 года), "Святыя Пётра і Павел" майстра з Мядзведзіцай (каля 1600 года) і іншыя старыя каштоўнасці, у тым ліку і мэблі з Нясвіжскага замка.

Адам Мальдзіс адзначыў, што ўсе ка-

лекцыі баранавіцкага музея ў 1944 годзе былі вывезены на Захад, але кім і куды былі вывезены, мы дакладна не ведаем. Удзельнікі круглага стала падзіліся, што калі экспанаты былі вывезены падчас вайны, дык па законе аб рээтытуцыі каштоўнасцяў, падпісаным краінамі ААН, іх дакладна трэба вярнуць на радзіму.

Зразумела, што ў савецкі час партыйнае кіраўніцтва зусім не цікавіла буржуазнае мастацтва і ніхто не збірайся яго шукаць і вяртаць. Тому на праблему страчаных каштоўнасцей праста махнулі рукою. Вось чаму на гэтым круглым стале прафесар Адам Мальдзіс зварнуўся да ўдзельнікаў з просьбай дапамагчы знайсці страчаныя фонды Баранавіцкага краязнаўчага музея. На думку прысутніх, больш даведацца пра баранавіцкія каштоўнасці моглі б дапа-

магчы звесткі пра лёс былога дырэктора музея і збіральніка ўсіх яго скарбай Леанарда Турскага, які ў 1944 годзе выехаў ў Польшчу. Зразумела, што Турскі мог вывезці з сабою прынамсі нейкую частку каштоўных экспанатаў музея.

Адам Мальдзіс зварнуўся прац папулярную ў горадзе газету "Intex-press" да баранавіцкіх гісторыкаў, краязнаўцаў і проста аматараў гісторыі, каб яны разам паспрыялі вырашэнню праблемы: "Стары суход кожнага з нас можа што-небудзь узгадаць пра тыя часы і неспадзянка дапамагчы адшукаць сляды да нашай спадчыны. Уважліва размаўляйце з людзьмі, шукайце і вывучайце мясцовую прэзы перыяду акупацыі...". У сваю чаргу прафесар Мальдзіс паабяцаў агульцам гэту тэму ў газете "Голос Радзімы", якая выдаецца для беларускай дыя-

спары і распавяжджаеца ў 54 краінах свету. "А раптам хтонебудзь і адгукнецца!", - падбадзёрыў Адам Мальдзіс. Будзем шукаць!

Віктар Сырыца,
старшыня Баранавіцкай
Рады ТБМ.

Фота:

1) Професар Адам Мальдзіс размаўляе з цяперашнім дырэктаром Баранавіцкага краязнаўчага музея Ірынай Станюк, былым дырэктаром музея Станіславам Шчарбаковым і Валерам Палікарпавым.

2) Круглы стол з удзелам прафесара Адама Мальдзіса ў садзе Яўгена Маліноўскага.

3) Кветкі Адаму Мальдзісу ад удзельных сяброў.

Мовазнаўцы досвед

Каляіна, каляя, путь
(чыгуначны). *I тут зноў пра-
гучала аў'ява, што цягнік ужо
падходзіць на 3-ю калію і
бузе стаяць путь хеін.* (Наша
слова. № 10 (1057). 7 сакавіка
2012 г. С. 6)

Словы **каляіна** і **каляя** як найменні чыгуначнага пуці ('пары паралельна пракладзеных рэек') засведчана слоўнікамі беларускай мовы. Гэтымі найменнямі карысталіся класікі беларускай літаратуры (Колас, Багдановіч, Чорны). Пазней, пад уплывам рускай мовы, яны заменены на **путь** (чыгуначны). Словы **каляіна** - выразнае ўтварэнне ад **кола** 'след на дарозе ад кола'. Яно мае два значэнні. Другое (пазнейшае) 'рэйкі' таксама звязана з утваральняй лексемай **колы** (цигніка). Бытую слова ў многіх славянскіх мовах (украінскае **колія**, польскае **kolej** ...).

У гаворках Зэльвеншчыны мае форму **калея** (П. Сцяцко "Слоўнік народнай мовы Зэльвеншчыны"). Гродна, 2005, с. 55).

Ад лексемы **колы** (і яго ўтварэння **калея**) узнікла і **калейка** з семантыкай 'чарга'. Яно таксама засведчана "Слоўнікам народнай мовы Зэльвеншчыны", бытую і ў народнай мове ўкраінцаў: **колія** (Беларуска-украінскі слоўнік). 2006, с. 696).

**Працаголік, працаўік,
працаўіты.** "Аляксей Карпюк
быў праўдзівым працаголікам.
Кожны свой твор ён перапра-
цоўваў неаднойчы. Аповесьць
"Данута" перараблялася 32
разы". (А. Петрушкевіч. Літа-
ратурная Гарадзеншчына ў
постацях і лёсах. Гродна, 2010.
С. 58).

Наватвор **працаголік** узнік пад уплывам рус. **трудоголик**, утварэння з фармантам **-голік**, пазычаным з англійскай мовы. Нашыя акадэмічныя слоўнікі змяшчаюць у гэтым семантычным шрагу і перанесенасе з рускай мовы слова **рабацяга**. "Русско-беларускі слоўнік" (1993, т. 3, с. 142) падае: "Работяга, м. і ж. разг. (о мужчыне) працаўік, рабацяга; (о жэнщине) працаўічка, рабацяга". Дарэчы, словаработчыці тут перакладаеца адкватам **працаўіты**. Гэта сведчыць пра пазычанасць з рускай мовы слова, аднакаранёвага з **работаці**.

Таму на месцы **"рабацяга"** і выкарыстана знанай аўтаркай слова з беларускім коранем **прац-** (**працаўік**).

Алканоўт, аллаголік.
*"Can'ешся ... Аллаголікам, ці
як цяпер называюць алканоў-
там, станеши?"* (Полымя. 2012.
№1. С. 59). Сінонім да вядомага

аллаголік (аллаголік + **-ік**) стала новае слова з фармантам **-наўт** (параўн. **касманоўт**), утварэнне ад **алкач**, алкаш **'п'яніца'**.

Мянушка, кіліка, аб- зыванка, празванне

"У на-
шай вёсцы кожная сям'я і
кожны чалавек мае сваю мяну-
шку. Ужо ў дзесятым класе
мне ўсё-такі прысабачылі
мянушку - "паганяйла" Паэт.
Абзыванка не самая крыждная,
і я ўспрымаю яе абыкава"

(Дзеяслой. 2011. № 5 (54). С. 128, 129). "Паводле вонкавага выгляду чалавек мог атры-
мачаць **празванне** Бэлы, Сівы,
Кароткі, Сухі" (Роднае слова.
2011. № 11 (287). С. 34). Слоўнікі падаюць лексемы **кіліка**, **мянушка**, **празванне** з
значэннем 'картоўнае або кан-
спірацыйнае імя чалавека'. Паза-
слоўнікавае **абзыванка** мае
амаль тоеснае значэнне, з да-
датковым адценнем непахваль-
насці. Дарэчы, літаратурнае
словы **празвічча** таго ж корана,
што і **празванне**, і **абзы-
ванка**. Словы **празвічча** вядомы
у многіх славянскіх мовах,
праўда, з неадэкватнай семан-
тыкай. У беларускай мове - гэта
"спадчынае сямейнае най-
менне, якое дадаецца да ўлас-
нага асабавога імя", у рускай
мове **празвіще** - "назва, якая
дадаецца чалавеку паводле якой-
небудзь характэрнай для яго
рысы, уласцівасці" (Обидное
празвіще), г. зн. мае тое зна-
чэнне, што беларускія **кіліка**,
мянушка, **празванне**. Ва ўкраін-
скай мове значэнні "про-
звічча" і "мянушка" перада-
юцца аднакаранёвымі словамі,
якія адрозніваюцца суфіксамі:
празвіще 'празвічча' і прізви-
сько 'мянушка'. У польскай
мове слова **nazwisko** першапа-
чаткова азначала і "празвічча",
і "мянушка", пазней розныя
значэнні сталі передавацца ад-
метнымі прыстаўкамі: **nazwisko**
"празвічча", **przezwisko** "мя-
нушка".

Беларусам пры кантактах
тавары з сваімі найбліжэйшымі
суседзямі трэба ведаць гэтыя
адметнасці пры выкарыстанні
блізкіх гучанем, але розных
значэннімі слоў ва ўкраінскай,
польскай і рускай мовах, каб
дакладна ўспрымаць і пера-
даваць сэнс выказвання.

**Урач-лячэбнік, леча-
чы ўрач.** "Скончыўшы школу з
залатым медалём (Л.А. Путыр-
скі - П.С.), вучыўся ў Мін-
скім дзяржаўным медыцын-
скім інстытуце па спецыяль-
насці "урач-лячэбнік" (Полымя.
2012. № 4. С. 139). Перакладны
слоўнікі даюць тое самае -
лечачы **урач** падаюць тое самае -
лечачы **урач** (Русско-белорускі слоўнік,
1993, т. 1, с. 1).

**Распара-
дкоўваца, распарадж-
аца.** "Як жа мы
можем **распара-
дкоўваца** нафтай на марскіх шэльфах ці
энергій горных рэк..." (Дзея-
слой. 2011. № 2. С. 211). Пазаслоў-
нікавая форма **смерцяносны** мае
большую выразнасць, натура-
льнасць парыўнальная з той, што
падаеца ў акадэмічных слоў-
ніках - **смертаносны** (на ўзор
усесаюзнага **смертеносный**).

**Распара-
дкоўваца, распарадж-
аца.** "Як жа мы
можем **распара-
дкоўваца** нафтай на марскіх шэльфах ці
энергій горных рэк..." (Дзея-
слой. 2011. № 2. С. 153). Пазаслоў-
нікавая форма **распара-
дкоўваца** тоеснае сваім значэннем
слову **распара-
дкоўваца**: абодва
маюць аднолькавае ўтвараль-
нае слова **распара-
дак**, толькі
першае - адметна беларускае, а
другое супольнае з усесаюз-
ным стандартам (**распоряж-
ацца**).

28 верасня

у межах кампаніі "Будзьма" адбудзеца презентацыя кнігі
Сяргея Дубаўца "Майстроўня" з удзелам Алены Анісім.
Імпрэза праводзіцца на сядзібе ТБМ па вул. Румянцева, 13.

Пачатак - 18.00 гадзін. Уваход вольны.

Уладзіміру Содалю - 75

МАЯ АПОШНЯЯ МАРА

Амаль усе літаратуразнаўцы прызнаюць мяне аднагалосна адным з самых шчырых і рулівых даследчыкаў Багушэвічай спадчыны. І гэтае прызнанне мусіць такі заслужанае справядлівае. І напраўду, я за свой жыццёвё век падрыхтаваў і выдаў найперш фотаальбом пра Францішка Багушэвіча. Пра Францішка Багушэвіча выйшлі і мае кнігі. Сярод іх найперш ёмісты томік "Сцежкамі Мацея Бурачка" 1991 г., "Святы той куток фальварак Свіраны" 2005 г., "Свіранскія крэскі" 1995 г., "Кушлянскі кут" 1990 г. І нарэшце, апошняя з іх "Бласлаўленыя Кушляны" 2009 г., прысвечаная 170-ым угодкам з дня народзінаў Францішка Багушэвіча. Толькі адна мая мара пакуль не здзеянена. Мы з Юрасём Гілем, віленскім руліўцам, рыхтавалі яшчэ адну этапную эпапейную кнігу пра Ф. Багушэвіча "Багушэвіч у Вільні". І ўсё ішло сваім ладам. Фінансавая зарука была. Але нечаканна Юрась Гіль памёр, і мне дагэтуль невядомы лёс гэтага нашага супольнага рукапісу. Але патрапшу ў Бога, каб ён паспрыяў мне здзеяніцу гэтую высакародную задуму. І яшчэ ёсць у мяне адна руннасць: падрыхтаваць і выдаць кнігу пра мой радавод, адкуль на Беларусі Содалі пайшлі. Сабраны ўжо нямалы матэрыял. Ён патрабуе шмат удакладненняў. А пакуль для самых цікаўных скажу: Содалі, Садэльская паходзяць з прыбалтаў. Пра гэта кажа і сямейная сага. Мая матуля заўсёды казала, што Содалі паходзяць з латынцаў.

Ул. Содаль.

Да юбілею Содала

Зямеля, зямляк
З Мормаліны, -
Светлы бы дзень Чалавек.
Семьдзесят пяць -
Адліч'бу гадзіннік,
Яшчэ трошки - і цэлы век.

А на вяку тым
Усяго хапіла:
І ліха,
А болей - добра.
Таму і красуе,
Квіце калінай
Юбіляра Содала
Спадарка душа.

Дзяцінства вайна
Апаліла,
І памяць -
Бы стужка кіно...
З болю ў вачах
Карціны,
І вольнага шчасця
Віно.

А вось сталасць -
Нівай буяе,
Каласоў яе -
Не злічыць!
Стаіць Содалі ў дуб
Над краем
І буйной верхавінай
Шуміць.

Імя яму рэдкае -
Улад,
Сонейка лашчыць
Галіны,
Нават планеты
Стануць у рад,
Каб казырнуць
Бы асілку з быліны.

І хочацца крыкнуць:
- Жыві!
Шапаці і далей
Галавою.
Спявай песні
Аб роднай зямлі! -
Каб слава лілася
Ракою.

Хутаранка, Берасце.

ПРОЗВІЩА З САДУ ЭДЭМА

Прозвішчам сваім я зацікавіўся з самых малых гадоў. Ці можа больш дакладна будзе сказаць, мяне ім зацікавілі нашы вясковыя дзецы - мае равеснікі, аднагодкі. Мама расказвала, дыў сам трохі помню: выбегу, бывала, на вуліцу, а дзяця тут як тут апанае мяне і нараспей: "Содаль, Содаль, дай соды!" Вельмі ж мяне крываўдзіла гэтая дражнілка. Можа не так сваім зместам, як інтанацыяй. З горкімі слязмі бег дадому і з парога, румзаючы прасіуся - маліуся:

- Не хачу быць Содалем! Дайце мне другое слова!

Тата і мама тлумачылі мне, што Содаль - гэта не проста слова, а прозвішча, і тое, што дзеци ў мяне просяць соды, дык сода - гэта вельмі добрая і карысная рэч: без яе, без соды, ні бліна не спачы, ні пампушак, ні аладак. А пампушки ды аладкі я вельмі любіў. І ўсё ж мне не хадзела, каб дзеци на ўсю вуліцу співали: "Содаль, Содаль, дай соды!"

І як старэйшы стаў, не ўсё мяне задавальняла з майм прозвішчам. Усіх: і ў школе, і на вуліцы звалі па імёнах, і толькі аднаго мяне з прозвішчам. А гэтак хацелася, каб было неяк хоць трошкі цяплей: Валодзя, Вова, Уладзя, Уладзік... А то скрэз: Содаль ды Содаль. Зрэдку хто скажа Валодзя Содаль. Гэтак цягнулася да тae пары, пакуль я не з'ехаў на чужыя краі. Там ужо часцей звярталіся на імя. Што ж да прозвішча, то яго на чужыне калечылі як то і як дзе. Скажам, у Мурманску мяне назвалі Сальта - з такой маркай стаяў у Мурманскім порце італьянскай фірмы партальны кран. Назвалі мяне тут і Сандalem. Па - сяброўску. У тым жа Мурманску, пачуўшы маё прозвішча першы раз, мне часта казалі:

- Вы не рускі?

- Так, - адказваў: - Я з Беларусі...

- А чаго ж у вас тады такое прозвішча?

Я не зусім разумеў пытання. Мне яго дома, на Беларусі, ніхто ніколі не задаваў. А тут раптам: "Содаль? Вы не рускі?..." Можа ўпершыню ў Мурманску я свядома задумаўся пра свае прозвішча, яго сэнс і выток, адкуль яно. Але тады яшчэ я не падышоў да яго ўшчыльнью: не ставала філалагічных і агульных культуралагічных ведаў. От толькі на імгненніе задумаўся і ўсё. Жыццё доўжылася. Куды ні пайду, куды ні паеду, скроўзь маё прозвішча перакруцяць. У Гародні, памятаю, з Содала зрабілі Садала! Калі тэлефанавалі, казалі: "Калі ласка, нам Садала". У Ялце мяне ператварылі ў Садаева. Запісваючы маё прозвішча звычайнай правільнай, а вось чытаюць, скланаючы яго ўжо па-рознаму. У мяне набралася цэлая калекцыя майго прозвішча у розных яго варыянтах.

Усё гэта змусіла зазірнуць на гісторию свайго прозвішча, у яго выток. Сямейная сага, сямейнае паданне гаворыць, што мае продкі з дзедавай, прадзедаван галіны паходзяць з прыбалтаў ці, як кажа мама, з латынцаў. Што ж, вельмі верагодна. У "Нашай Ніве" за 1907 год я сустракаў нататку якогася пажарніка - інструктара за подпісам Содаліс. Затым бачылі ў Рызе, ля магілі Яна Райніса, помнічак з прозвішчам Содаль. Тоё ж сямейнае паданне гаворыць, што мае продкі былі добрыя садоўнікі. Аднаго з іх нібыта князя Паскевіч узяў сабе за садоўніка, калі будаваў палац у Гомелі. З тae пары і з'явіліся на Беларусі Содалі. Асабліва шмат іх на Палессі. І ўсё яны з Прыйбалтыкі. Нібыта на Палессі ім дазволілі асвоіць за гроши новыя землі. Вось яны і хлынулі з Прыйбалтыкі на Беларусь. Што ж, версія пра прыйбалтыскі выток маіх продкаў і майго прозвішча Содаль вельмі верагодная. У Вільні, як толькі выйдзеш з вакзала, ёсць вуліца Соду. А гэтая Соду ёсць нішто іншак, як вуліца Садовая. Соду - Содаль - Содаліс - Содас - Соданіс. Вось той празрысты ланцужок. У жмудзінаў нават цукерка ёсць ці была з назвай "Sodu". Як сведчаць старыя геаграфічныя

слоўнікі - "Геаграфічны слоўнік Каралеўства Польскага і іншых славянскіх краёў", а таксама слоўнік А. Гашкевіча - на Літве нямала і населеных пунктаў, якія маюць назвы Садэлішкі, Содалішкі, Содалі, Садолес, Садул, Садэлі... Яны па раскіданы амаль па ўсім цяперашнім Літве. Скажам, у колішнім Вилькавіскім павеце, Вилькамірскім, Панявежскім, Росенскім, Цяльшайскім, у Нова-Вілейцы. Гэта былі пераважна засценкі, фальваркі, вёскі, вёскі.

Прозвішча Содаль моцна абеларусілася, моцна абеларушана. Яшчэ мае цёткі не гэтак даўно пісаліся: па-беларуску Содэль ці Содзель, па-расійску Содель. Збеларусілі іхняе прозвішча жыхары Мормалія, дзе мае продкі мелі паравы млын. Мае землякі цалкам падпрадкаў наша прозвішча аканню. Яны развязлі мяне з майм продкі. Я стаў Содалем, а яны да скону сваіх дзён пісалі Содзель, Содэль. Гэта ужо рабілася на май вачах, за май памяцю. А ці ёсць яшчэ якія звесткі-крыніцы з далёкай гісторыі майго прозвішча?

Вядомы даследчык шляхецкіх радаводаў Л. Акаловіч знойшоў імя у ноўгарадскіх берасцяных граматах: "От мястять ко Гавоше и ко Содиль. Попытайте ми коня. А мястята ся Вамо покланя...". Гэты выпіс з берасцяных граматы саракавых-пяцідзесятых гадоў XII ст. У перакладзе ён гучыць так: "Ад Мясцяты да Гаўшы ў Садзілы. Запытайце мне каня. А Мясцяты вам кланяещца..."

Згадаўшы пра шляхетнасць, прыгадаў, як адні хлопчык з Вялікага Лесу, якісь наш сваяк, расшукваючы нас, а было гэта неўзабаве пасля вайны, называў нас Садэльскім. Пытаяўся, дзе тут Садэльскія жывуць. Я першы раз пачуў сваё прозвішча ў такой форме. Пачуў і здзівіўся. Мама патлумачыла, што нашы сваякі з Вялікага Лесу былі шляхціцамі, то і нас падцягвалі да шляхты, называлі нас па-шляхецку. Пачуўшы свае прозвішча ў форме Садэльскі, я падумаў, што вядомы рэжысёр Станіслаў Садальскі міне сваяк, крэўны, з нашага роду. Я таксама зразумеў, што я крэўны ўсім тым людзям, у каго прозвішча Садоўскі, Садовіч, Садаўнічы. Содаль - садоўнік, і Садоўскі, Садовіч, Садаўнічы хіба ж не ад "сад"? А славуты Садко! Хіба ж, ягонае прозвішча не з адной сям'і з майм?! Паміж іншым, сядро імёнаў святых праваслаўнай царквы значацца такія, як Садок (Садко, Садонік). Менавіта гэтыя імёны ўключаны ў "Звод імёнаў "святых", якія змешчаны ў беларускім праваслаўным календары на 1995 год з паметай, што згаданы імёны ўпершыню ў персідской мове трактуюцца як "царскі сябры".

Слова "сад" індаеўрапейскае. Яно з тых часоў, калі жылі на зямлі першыя божыя людзі - Адам і Ева. А жылі яны ў садзе Эдэма - райскім садзе.

Слова "садаль" - "sodalis" ведае лацінскія мовы ў розных значэннях - таварыскі, сяброўскі, таварыш, прыяцель, сябра, спадарожнік, хаўрунік, саўдзельнік. А такія слова, як "sodules", "sodalicius" абазначаюць адпаведна - сябра жыцця калегіі, той, хто адносіцца да таварыства. Не менш цікава значэнне слова "sodalicium" /sodalicius/. Яно абазначае гуртк сяброў, сяброўскую суполку, патаемна таварыства, тайную суполку. Гэта ўсё звесткі з картэцкі Леаніда Акаловіча. З ягонай картатэцкі даведаўшася, што існавала патаемна суполка - lex dicinaria de sodalicius. Закон 55 года да нашай эры караў за ўздел у патаемных таварыствах, што займаліся подкупам выбарчыкаў. Згадаў такія формы слоў, як "sodalitas" і "sodatis" і лацінскі выраз "homo summa sodalite". Ix сэнс тлумачыцца так: садружнасць, брацтва, таварыства; чалавек, які мае шмат сяброў, гуртк таварышаў, бяседная кампанія, патаемная суполка, патаемна таварыства.

I Д Э Я

Яна нават на пашпарт сфатаграфавалася ў вышыванцы...

- I што? I ніхто з пашпартыстаў не запярэчыў - пацікавіўся я. - Ніхто і нічога і не зайкнуўся? Усё было зроблена як належна?

- Не!

- Гэта выдатна! - вырвалася ў мяне. - I ўсцешна! Гэта ўўрыка! Гэта ж ідэя!

У нямецкай мове ёсць слова "schadel". Яно абазначае чэрап. /ЛРС, 631-632/. У Японіі таксама паширана прозвішча Сода. Адзін з іх Кадзую Сода - кіраунік Усейяпонскай асацыяцыі ахвяраў атамнай зброя. //Чыр. Змена. 6.08.86/. Тут дарэчы згадаць прозвішча славутага гісторыка кіно француза Жоржа Садуля.

Як бачым, хоць і вялікі свет, але ў ім так усе цесна пераплена, узаемна звязана. Паводле слоўніка імёнаў, складзенага Сымонам Барысам, у яўрэйскай мове ёсць імя Садок, якое сэнсава трактуецца як прапаведнік, праведны. Цікавы вытворны імя ад гэтага імя - Садзік, Садзічак. Асабліва цікавы вось гэтыя дзве формы - Садось, Садош... Яны сваім гучаннем, сваім гукавым складам ужо бліжэй да прозвішча Содаль, Содэль, Содзель...

У міжваенных гадах на Беларусі жыў і працаўшы летувіскі пісьменнік Ф. Содайніс. Ён, паміж іншым, пераклаў на літоўскую мову ў 1934 годзе /выйшла з друку у 1935 годзе/ паэму Янкі Купала "Над ракой Арэсай".

...Кажуць, усё пачынаеца з малога. З малых гадоў мяне змусілі думачы пра сваё прозвішча, вось цяпер з гэтага маеце цэлы дослед - адкуль Содалі на Беларусі пайшли. Я зрабіў пачатак. Нікому не забараняеца зрабіць працяг. Толькі ў менскай тэлефоннай кніжцы гэтых Содаліяў - Содыляў, Содзеляў, Содэляў, Содалевых - цэлы дзесятак. Шмат іх на Петрыкаўшчыне, Жыткавішчыне. Жытуць Содалі на Лунінцы і Рэчыцы, нават у Пецярбургу. Прозвішча адной з пецярбуржскіх газет /Содзель/ Содэль/ Дэля Рыхардаўна. Хай кожны з іх дадасць хоць бы радок у гэты летапіс, і мы пачнем сябе адной сям'і ёй, адным родам.

Сямнаццатага красавіка 1993 года газета "Рэспубліка" надрукавала невялікую нататку "Рынак вносіц коррэктывы". Аўтар яе Владимир Содоль. Але гэта пісаў не я. Не я, то хто?

Прозвішча Содаль, як і ўсе прозвішчы, мае свае памяншальна-ласкальныя формы. Сядро іх - Содалька, Содальчык, Садалёк.

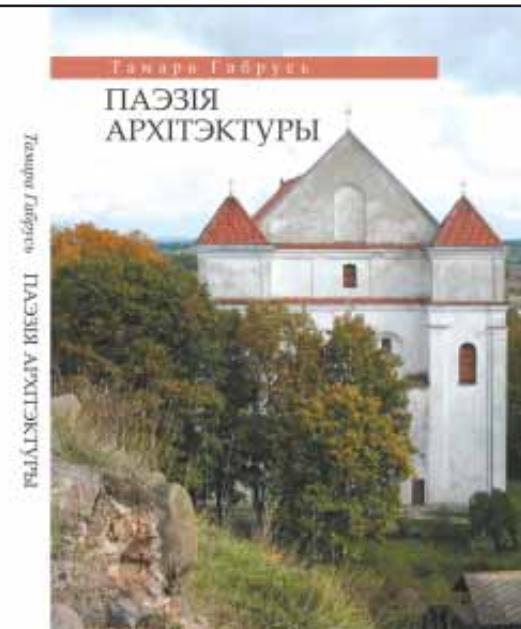
У дваццаты першым нумары "Аргументаці і фактаў" за 1997 год выйшыту, што у Фінляндіі існуе

4 кастрычніка ў ся-
дзіббе ТБМ адбудзеца прэ-
зентацыя кнігі "Паэзія ар-
хітэктуры" вядомай
даследчыцы беларускага
дойлідства, доктара на-
вук, прафесара Тамары
Габрусь. Пачатак у
18.00. Уваход вольны.

Архітектура - ча-
роўная краіна, шлях і ў якую
вядомыя не кожнаму. Мэта
гэтай кнігі - дапамагчы не-
каму адкрыць тყы шляхі і па-
сапраўднаму палюбіць мас-
тацтва архітэктуры праз па-
этычнасць яе вобразаў і па-
этычныя радкі, прысвечаныя
ёй. Архітектуру звы-
чайна парадаўноўваюць з муз-
ыкай, але, на мой погляд,
яна яшчэ больш знітавана з
паэзіяй. Невыпадкова, што
многія архітэктары былі так-
сама паэтамі, пачынаючы ад
найвялікшага з іх Мікаелан-
джэла Буанароці да Андрэя
Вазнясенскага, які выдатна
перакладаў санеты гэтага ты-
тана Адраджэння. У сваю чар-
гу, многія вялікія паэты па-
души і па лёсе жывіліся воб-
разамі архітэктуры і ўзбагачалі
яе моцай сваёй фантазіі.

Паэзія, музыка і архітэктура нібыта перацякаюць адна ў адно, надаючы творам мастацтва новыя сэнсы. Эдгар По адзначаў: "Музыка, злучаная з думкай, якая дае задавальненне, ёсць паэзія; музыка без думкі ёсць праста музыка; думка без музыкі ёсць праста проза з прычыны сваёй абмежаванасці". Архітэктура - гэта заўсёды думка, выяўленая музыкай формай, і таму яна роўная паэзіі. Славуты архітэктар і тэарэтык архітэктуры Навейшага часу Фрэнк Лойд Райт сцвярджаў: - "Паэзія формы ў

ПАЭЗІЯ АРХІТЭКТУРЫ

той же ступени неабсолютной
влікай архітектури, як лісце-
древу, квіценне раслінам, мус-
кулы іеду".

Вядома, што на сённяшні дзень існуе больш як 500 навуковых вызначэнняў культуры. Адзначу, што і яе важная частка, архітэктура, мае не менш ёмкіх вызначэнняў. Архітэктура, перш за ёсць, - гэта ўніверсальны спосаб крэатыўнага засвяення чалавецтвам сусветнай прасторы з мэтай супрацьстаяння разнастайным, часам неспрыяльным прыродным і сацыяльным умовам. Архітектурная творчасць як від чалавечай дзейнасці з'яўляецца над-

звичай складаним соціякультурним феноменам, абумоїленним часам і месцам свайго існавання. Твор дойлідства, пасутнасці, ёсьць матэрыяльны хранатоп, у якім актуалізаваны прыродна-геаграфічныя і сацыяльна-палітычныя ўмовы пэўнай гістарычнай прасторы.

Асэнсаванне і даска-
налая рэалізацыя задач архі-
тэктурнай творчасці ўздымае-
ся да высокага падабенства са-
стварэннем Сусвету. У сярэд-
ня віякі ўзаемасувязь Бога і ча-
лавека-Творцы адпаведна
філософска-тэалагічнай кан-
цэпцыі святога Аўгусціна тлу-
мачылася такім чынам: "Тое
вышэйшае мастактва ўсясьль-
нага Бога па якому ўсё было
створана з нічога і якое на-
звана мудрасцю выкарыстоў-
ваеца і мастаком які стварае
прыгажосць і адпаведнасць
бо прыгажосць, створаная па
імкненні душы мастакім
рукамі, бярэ пачатак ад той
прыгажосці, якая вышэй за
յцё"

Адпаведна рэнесанс-
наму светапогляду, Бог і мастак
у творчасці лічыліся амаль што
парытэтныімі. Вось як пра гэта
з вышыні свайго генія пісаў
скульптар, архітэктар, жывা-
пісец і паэт Мікаеланджэла:

*Калі ўзрушаны
ствараю на вякі,
Падняўши ў руцэ
камнебрабільны молат,
То сэрца
пра адное толькі моліць,
Каб молат
мой не выпаў бы з руки!
Напэўна так Нябесны Уладар
Ствараў Сусвет
пры ўспышках бліскавіцы,
Пад молатам Тварца
    ў яго дзясніцы
Гармоніяй
    хаос спрадвечны стаў.*

Як бачым, мэта духу творчасці - пераўтварэнне хосу ў гармонію. Чалавек-творца дасягае гэтага сродкамі мастацтва архітэктуры, якую пазнавае Восіп Мандэльштам вобразна назваў пятай стыхіяй, створанай чалавекам.

ныя радкі Уладзіміра Караткевіча, для якога краявіды, гісторыя і дойлідства роднага краю былі непарыўныя. Тут сабраны мастацтвазнаўчыя нарысы, прысвечаныя мясцінам Беларусі, праз культурнае жыццё якіх чырвонай ніткай праходзіць гісторыя нашай краіны. З даволі значнай колькасці аўтарскіх артыкулаў на гэту тэму абранны менавіта тыя, што ў найбольшай ступені выяўляюць асабістасць стаўлення да адметных айчынных гістарычна-культурных кангламератаў еўрапейскага ўзроўню, якім з'яўляюцца гарады Полацк, Наваградак, Менск, Орша, Нясвіж. Але, як вядома, "на Беларусі Бог жыве", таму *genius loci*, дух месца, і *genius creature*, дух творчасці, лунаюць тут паўсяндна. Дзе жывуць тыя духі, што апекавалі нашы мі продкамі ў часы вайны і міру? І ці патрэбныя яны нам зараз? Вобраз анёла "у плосці" пагатую застасенія важчайшым

На нашу думку, сабра-
я разам навукова-папуляр-
ная нарысы складлі некалькі ма-
чную, але ўсё-такі цэласную
рэчину, што мae гносеалагіч-
ную каштоўнасць. Кнігу ад-
ывае нарыс "Пачуй тую му-
ку", мэтай якога з'яўляецца
ульнае азнямленне з архітэк-
турой як відам мастацтва, яе
свой і сродкамі выразнасці,
ноўнымі этапамі развіцця ў-
рапейскім кантэсце. У пер-
ым раздзеле "Стихия, создан-
я человеком" сабраныя ар-
хітектурныя памятнікі на рускай мове, на-
укаваныя ў часопісе "Архи-
тектура и строительство", якія
укладкам прысвечаны цывіліза-
цыйнай ролі архітэктуры ў яе
дэвізіях і з прыродай, сты-
лічнімі вады, агню, свягла і па-
тра, каменю і дрэва.

Т.В. Габрусъ

Чарговы занятак гуртка беларускай мовы магілёўскага ТБМ

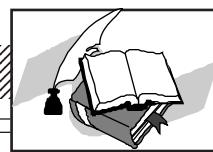
У сераду 5-га верасня адбыўся чарговы занятак гуртка беларускай мовы магілёўскага ТБМ. Тэмай гуртка было жыццё і творчасць паэта і грамадскага дзеяча Генадзя Бураўкіна, які нядаўна адзначыў сваё 76-годдзе. Таццяна Красоўская, Міхась Булавацкі, Галіна Калюжная, Аляксей Карпенка і іншыя чыталі любімую вершы творцы. Цікавыя моманты біографіі ўзгадалі ўдзельнікі сустрэчы з паэтам у лютым 2012 года на менскай сядзібе ТБМ, на якую магілёўцы сабралі больш за 50 чалавек, і таму многія з удзельнікаў гуртка мелі з сабой кнігі з асабістым аўтографам спадара Гена-

дзя. Асаблівую цікаўнасць выклікалі відэаролікі песьні, якія ведае ўся краіна з самага маленства: "Конь незацуяні", у выкананні У. Мулявіна, "Калыханка", "Завіруха". Паколькі гурткот на гэты раз адбываўся ў кавярні "Пекін", то пасля прагляду відэа на ноўтбуку папрасілі бармэна ўключыць песні на слоўы Генадзя Бураўкіна на ўсю ўстанову, паколькі падборку ўсіх вядомых шлягераў падрыхтавалі на флэшцы загадзя. "Беларусі-зація" магілёўскай кавярні з гучнай называй "Пекін" адбылася на працягу 2,5 гадзін.

Алег Дзъячкоў
Магілёў

25 верасня
у межах кампанії "Будзьма"
адбудзеца сустрэча з вядомым беларускім
пісьменнікам
Генадзем Бураўкіным.
Сустрэча праводзіцца на сядзібе ТБМ
па вул. Румянцева, 13.
Пачатак 18.00 гадзін. Уважод волны.

Народны артыст NRM

13 верасня на ofise Руху "За Свабоду" паэту і спеваку Лявону Вольскому была ўручана прэмія "За Свабоду думкі". Павітаці шаноўнага артыста прыйшлі Аляксандр Мілінкевіч, Валеры Фралоў, Андрэй Дынько, Зміцер Вайщукевіч, Зміцер Бартосік, Валянціна Аксак і іншыя дзеячы культуры і мастацтва.

У віншавальнем слове адзін з сябру журы, пісменнік Уладзімір Арлоў, адзначыў, што музычная культура мае вялікі ўплыў у грамадстве, уздейнічае на розныя пакаленні беларусаў. Улетку, у момант традыцыйнай імпрэзы ў Бычках, Лявон Вольскі знаходзіўся ў Чарнагоры. Цяпер ему былі перададзены дыплом лаўрэата прэміі і статуэтка "Крылатай асобы" В. Копача.

Лявон Артуравіч Вольскі, беларускі музыка, мастак, літаратар нарадзіўся 14 верасня 1965 года. Яго дзед, пісменнік, падарожнік, краязнавец Віталь Вольскі ў 1930-х гадах працаваў дырэкторам Інстытута літаратуры і мастацтва АН БССР. Бацька, паэт Артур Вольскі, шмат пісаў для дзяцей, перакладаў з пачатку моваў і стаяў у першых шэрагах нацыянальнага Адраджэння канца 1980-ых - пачатку 1990-ых. Продкі Лявона - магілёўская немцы-лютеране, таму яго сапраўднае прозвішча - Эйдэль-Вольскі.

У 1984 годзе Лявон Вольскі закончыў Менскую мастацкую вучэльню, падчас навучання ў якой у 1982 годзе стаў адным з заснавальнікаў групы "Мроя." У 1989 г. у разгар перабудовы "Мроя" (Алег Дземідовіч, Юрэс Ляўкоў, Піт Паўлаў, Лявон Вольскі) прагучала на ўесь СССР, запісаўшы на ўсесаюзны студыі "Мелодыя" пласцінку "Дваццаць восьмая зорка". У 1994 г. годзе музыкі "Мроя" ствараюць новую групу - N.R.M. ("Незалежная Рэспубліка Мроя"), якая за 13 гадоў выпусліла 8 альбомаў флагманаў беларускага року.

Сумесныя праекты з удзелам Вольскага - "Народны альбом" і "Я нарадзіўся тут" - сталі ў Беларусі вельмі папу-

лярнымі, а "Gazeta Wyborcza" нават назвала "Народны альбом" галоўнай падзеяй 1997 году ў Польшчы. 30 снежня 2009 году выйшаў дыск "Такога няма нідзе", усе песні якога сачыніў Вольскі і запісаў іх з шэрагам музыкаў (Русяй, Алегам Хаменкам, Уладзімірам Пугачам ды іншымі).

Лявон Вольскі праявіў сябе як рознабаковы дзеяч культуры, гітарыст, аранжyroўшчык, вакаліст, аўтар музыки і тэкстаў, лідар музычных гуртоў N.R.M і "Крамбамбуля".

Ён - аўтар сольнага альбома "Белая яблыня грому" і зборніка песен на верши клясікаў беларускай літаратуры - Яна Чачота, Адама Міцкевіча, Францішка Багушэвіча, Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Петrusa Броўкі, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова, Ларысы Геніюш, Пімена Панчанкі, Рыгора Барадуліна. Першое выкананне альбому прайшло ў сакавіку 2010 у Купалаўскім тэатры ў Менску.

У 2011 годзе Лявон Вольскі прыняў удзел у стварэнні беларускага мультфільма "Будзьма беларусам!",

прысвечанага беларускай гісторыі.

Лявон Вольскі выдаў дзве кнігі пазіў і адну кнігу прозы: паэтычныя зборнікі "Калідор" (1993), "Фотаальбом" (1998), кніга прозы "Міларусь" (2011). З'яўлецца сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў (з 2010). Як мастак ён - аўтар сатырычных комікаў, друкаваных у часопісе "Бярозка" ў першай палове 1990-х гадоў, аўтар артыкулаў і комікаў у "Нашай Ніве".

Вялікай папулярнасцю і прызнаннем карыстаўся праект Л. Вольскага "Песні прайдэ" ад імя народных персанажаў Саўкі ды Грышкі, на Радыё Свабода ў 2010 - 2011 гадах, у якім артыст з гумарам і дакладнасцю хутка адгукваўся на бягучыя грамадскія падзеі.

Разам з жонкай Ганнай Вольскай, музычным прадзносарам, творчая сям'я выхойтэ дачку Адэлю. Госці імпрэзы сардечна павіншавалі Лявона Вольскага з ўзнагародай і пажадалі яму поспеху.

Э. Дзініская.

Фота аўтара: Лявон Вольскі гаворыць аб унутранай свабодзе творцы.

Да 500-годдзя Хойнікаў

"Белпошта" выпусціла мастацкую паштоўку да 500-годдзя Хойнікаў.

У ВІЦЕБСКАЙ АБЛАСНОЙ АРГАНІЗАЦІІ ТБМ

2-га верасня кіраўніцтва Віцебскай абласной арганізацыі ТБМ у асобах старшыні рады Іосіфа Навумчыка і на месніка старшыні Юраса Бабіча, а таксама прадстаўнікі рэгіянальных структур прынялі ўдзел у святкаванні Дня беларускага пісьменства ў Глыбоцкім. Адбыўся цікавыя сустэречы і нефармальны абмен думкамі ў Глыбоцкай раённай бібліятэцы, у гістарычна-краязнаўчым музее. Ад імя таварыства ў бібліятэку перададзеныя чарговыя тамы поўнага збору твораў Васіля Быкаў. Дарэчы, варта сказаць, што раённая бібліятэка ў Глыбокім па добратруму ўразіла густоусцю афармлення, дасканалай арганізацыяй працы. Тут створаны ўсе ўмовы для наведнікаў, у чытальнай зале ёсць багаты выбор слоўнікаў, даведнікаў - таго, што запатрабавае штодзённа. А прафесійны і добразычлівы калектыв супрацоўнікаў заўсёды гатовы аказаць кансультацыйную дапамогу чытачам.

Пазнавальнай была экспурсія ў гістарычна-краязнаўчым музее.

знаўчым музее, дзе выстаўленыя экспанаты, непасрэдна звязаныя з Глыбоцчынай. Асноўныя раздзелы прысвечаныя знакамітым землякам: Вацлаву Ластоўскаму, Тадэвушу Даленга-Мастовічу, Ігнату Буйніцкаму, Язэпу Драздовічу і многім іншым знакавым асобам. Натуральна, інфармацыя аформлена па-беларуску.

Урачыста была адкрыта Алесь славутых землякоў, дзе ўстаноўленыя блюсты Язэпа Корсака, Ігната Буйніцкага, Язэпа Драздовіча, Вацлава Ластоўскага і іншых выбітных людзей, чые жыццё і творчасць звязаныя з Глыбоцчынай. У час цырымоніі адкрыцця кіраўнікі вобласці і раёна пра маўлялі на цудоўнай беларускай мове, што надало святу яшчэ больш яскравых фарбаў.

Для глыбочан, як і ўсёгудля для ўсіх гасцей горада, атрымалася сапраўды добрае свята. Лішне казаць, што Глыбокае яшчэ не бачыла такай колькасці беларускамоўных у адзін дзень. Шкада толькі, што візуальная інфармацыя на гандлёвых кропках у больша-

сці выпадкаў так і засталася рускамоўнай. Або ўвогуле незразумела якой. Но як інакш можна расцаніць шыльды кшталту "Продукты. Родны кут" ці "Торговы центр. Родны кут"? У прыватных размовах дасведчаныя людзі казалі, што спробы "дастукаца" да ўладальніка гандлёвых аўтакаў у плане беларускамоўнага афармлення іх уласнасці ў большасці выпадкаў поспеху не мелі. Напэўна, гэта ў немалой ступені падкрэслівае асаблівасці, такі мовіць, ментальнасці асобных прадстаўнікоў бізнесу.

Але ўсё ж варта падкрэсліць, што глыбочане ў цэлым захоўваюць прыхильнасць да роднага слова і нацыянальнай культуры. Спадзяёмся, што і мясцовая суполка ТБМ будзе больш актыўна прыцягваць у свае шэрагі людзей, для якіх панянцы "роднае і "беларускае" - тоесныя.

Юрас Бабіч,
намеснік старшыні
Віцебскай абласной
арганізацыі ТБМ.

Ахвяраванні на ТБМ

- Шкірманкоў Фел. - 50000 р., г. Менск
- Бабраўнічы М. Я. - 50000 р., г. Менск
- Пухоўская Юлія - 20000 р., г. Менск
- Розін Дзмітры - 100000 р., г. Менск
- Чачотка Міхась - 20000 р., г. Менск
- Брыцькоў Уладзімір 25000 р., в. Лунна, Мастоўскі р-н
- Літвіна Людміла - 10000 р., г. Менск
- Палхоўскі Аляксандар - 50000 р., г. Менск
- Пяткевіч Ліза - 100000 р., г. Менск
- Лукашук Марыя - 100000 р., г. Берасце
- Невядомы - 100000 р., г. Менск
- Ліннік Мікола - 40000 р., г. Менск

- Шынкевіч Уладзімір - 50000 р., г. Менск
- Джэйгала Ўладз.. - 200000 р., г. Менск
- Павадайка В.М. - 70000 р., г. Менск
- Вострава Аляксан. - 50000 р., г. Гомель
- Гуркоў К.В. - 20000 р., г. Менск
- Прылішч I.А. - 25000 р., г. Менск
- Ляскоўскі Уладзіслаў - 100000 р., г. Шаркаўшчына

Дзеянасць ГА "ТБМ імя Францішка Скарыны" па наданні роднай мове рэальнага статуса дзяржаўнай вымагае вялікіх выдаткаў. Падтрымаць ТБМ – справа гонару кожнага грамадзяніна краіны.

Просиміць Вашыя ахвяраванні дасылаць на адрес, вул. Румянцева, 13, г. Мінск, 220034, альбо пералічыць на разліковы рахунак ТБМ №3015741233011 у Адзяленні № 539 ААТ "Бейнвестбанка" код 739 (УНП 100129705) праз любое аддзяленне ашчадбанка Беларусбанк.

Паведамленне

Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" УНП 100129705

адральник плаціку

Аддяленне № 539 ААТ "Белінвестбанк"

натаў банка

Рахунак атрымальніка 3015741233011 Асобны раҳунак 739

Касір

Плацельшчык

Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" УНП 100129705

адральник плаціку

Аддяленне № 539 ААТ "Белінвестбанк"

натаў банка

Рахунак атрымальніка 3015741233011 Асобны раҳунак 739

Квітанцыя

Плацельшчык

Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" УНП 100129705

адральник плаціку

Аддяленне № 539 ААТ "Белінвестбанк"

натаў банка

Рахунак атрымальніка 3015741233011 Асобны раҳунак 739

М.П.

(Працяг. Пачатак у
напярэдніх нумарах.)

Пазней да яго легандарнасці спрычынілася вайсковая дзеінасць і перш за ўсё ўменне вядзення партызанскай барацьбы. Постехамі яго аддзела жыла ўся Лідчына. Таму не можа здзіўляць факт, што ў пахаванні ўдзельнічалі на тоны. Паўстанская магіла ад са-мага пачатку была аточана вялікай пашанай.

Пасля зраўнення з зам-
лій касцёла і магілы паўстанцаў, каб яшчэ больш зацерці след, царская ўлады пасадзілі на тым месцы бярозы. Аднак навакольны люд увесь час памятаў, што бярозавы гаек хавае парэшткі паўстанцаў. Праз некалькі гадоў ужо ў бярозовым лесе быў пакладзены, а, да-кладней, схаваны ў высокай траве ад царскіх уладаў камень з выбітым надпісам: "SP. Leon Krainski". Такім спосабам, дзяякоючы сям'і Крайнскіх - Лявон быў ад'ютантам Нарбута - было пазначана для наш-чадкаў месца вечнага спачыну паўстанцага правадыра.

Праз семдзесяц гадоў
этты камень быў адзінам
знаком, які паказваў на
месца паўстанцкай магілы. Праз
увесь час наволі мясцовы люд
пакрыёма клаў кветкі да каменя. У 1933 годзе, дзяякоючы
ініцыятыве жаўнеру і афіцэрэй
76 лідскага палка пяхоты па-
ставілі ў Дубічах помнік памяці
Людвіка Нарбута і палеглых
паўстанцаў. Сродкі на яго па-
будову былі сабраны спецыяльным,
для той мэты сабранным Камітэтам Лідчыны, на
чале якога стаяў генерал Эдвард
Рыдз-Сміглы. Праект выкананы
прафесар Універсітэта імя Стэфана Баторыя Фер-
дынанд Рушчыц. Камень, які
да тога часу сведчыў пра магілу
паўстанцаў, умуравалі ў пад-
ножжа абеліска. Адкрыццё
помніка 6 жніўня 1933 года

Помнік у Дубічах. Праект Фердынанда Рушчыца.

было вялікай падзеяй і святам
для мясцовага люду. З гэтай
нагоды з'явіліся спецыяльныя
публікацыі, прысвечаныя Лю-
двіку Нарбуту і студзенскому
паўстанню, а таксама гіс-
торыі 76-га Лідскага палка
пяхоты, якому было нададзена
імя геройскага камандзіра
(полк дыслакаваўся ў Гарод-
ні).

Мінула пяць гадоў - быў
год 1938 - 75 угодкі студзен-
скага паўстання. Жыхары Лід-
чыны пастанавілі ўшанаваць
памяць свайго героя. За най-
больш прыўмальную форму
прызналі ўфундаванне памят-
най дошкі, якую намерыліся
ўмураваць у сцяну касцёла
піяраў у Лідзе. На карысць гэ-
тага можа быць заважыў факт
знішчэння раней драўнянага
крыжа паставленага на месцы

бітвы і смерці Нарбута. Крыж
быў скрадзены і пушчаны най-
праўдападобней на апал. На
месцы скрадзенага вайскоўцы
паставілі жалезны крыж.

Несумненна, гэта смут-
нае здарэнне з крыжам навяло
жыхароў Ліды і Лідчыны на
задуму мемарыяльнай дошкі.
Месца яе размяшчэння гарант-
вала трываласць і мела ахоў-
ваць дошку ад вандалаў.

Далейшыя лёссы дошкі
паказалі аднак, які зменлівай
можа быць гісторыя, і як, ча-
сам, цяжка прадбачыць лёс. Не
будзем, аднак, аперадаць факты.
У "Ziemie Lidzkiej" у нумары
5-6 з тарні-чэрвеня з'я-
віўся артыкул піра Аляксандра
Снежкі, названы "Людвік
Нарбут - нацыянальны герой".
Гэты тэкст запачатковаў пад-
рхтоўку да адзначэння 75-
годдзя студзенскага паўстання.
Аўтар паказаў у сваім арты-
куле лёс Людвіка Нарбута.

У тым самым нумары
знаходзіўся таксама тэкст ус-
памінаў Юлія Грымайлі-Пры-
быткі. Аўтар яго, які ў 1863
годзе быў малым хлопцам,
успамінаў, што для яго і для
ўсёй яго сям'і вялікай падзеяй
было наведванне Людвікам
Нарбутам іхняга дому. Гры-
майлі-Прыбытка такім чынам
апісаў тое спатканне: "(...) мы
мелі вялікае шчасце бачыць
героя, правадыра ўсяго наро-
ду...". З пададзенага фрагмента
выразна відаць, якое значэнне
мела ў часы паўстання і ў
наступныя семдзесят пяць гадоў
для жыхароў Лідчыны, і
нават і ўсёй Літвы постачь
Людвіка Нарбута. Належыць
дадаць, што пашанай карыс-
тайцца і ўвеселі, мноц разглі-
наваны род Нарбутаў. Для
прыкладу можна назваць Ка-
зіміра Нарбута, аўтара падруч-
ніка логікі, сябра Таварыства
элементарных кніг (Тавары-
ства вучэнай літаратуры) ці
згадванага раней Тодара Нар-
бута з-пад яго піра выйшла
"Старожытная гісторыя літоў-
скага народа". Аляксандар
Снежка ў першым нумары
"Ziemie Lidzkiej" за 1937 год

змясціў артыкул, які апісваў
маёнтак Шаўры - радавое гня-
здо Нарбутаў. Ён ацалеў і не
падпаў пад канфіскацыю пасля
задушэння паўстання студзен-
скага дзяякоў заступніц-
тву сярэдняга сына Тодара
Нарбута, які быў паручнікам
у расійскай армії¹. У многіх
передадзеных нумарах "Ziemie
Lidzkiej" друкаваліся рэдак-
цыяй фрагменты запісак Брані-
слава Нарбута, які апісваў
жыццё Ліды і ваколіц трыц-
цатых і саракавых гадоў па-
замінулага стагоддзя.

Справамі фундавання
мемарыяльнай дошкі, прысве-
чанай Людвіку Нарбуту ак-
тыўна цікавілася грамадскасць
Ліды. У красавіцкім нумары
1937 года рэдакцыя змясціла
текст пад загалоўкам "Толькі з
годнасцю, панове" выданне
інфармавала чытачоў, што Ліда
і Лідчына будаўніцтва
уласнага касцёла і калегіума.
Работы, асабліва па будаўніц-
тве касцёла, ішлі вельмі паво-
льна. У 1801 годзе ксёндз Казі-
мір Нарбут асвяціў кутні камень і
фундаменты будынка.

Святыня да канца была завер-
шана і асвячана ў імя Св. Юзафа
Каласантага ў 1829 годзе.

Піярам касцёл і кале-
гіум не належалі доўга. У 1834
годзе зачынілі школу. А ў 1843
годзе царская ўлады аддалі
касцёл і кляштарныя будынкі
праваслаўнай царкве². Праз
три гады піяры пакінулі горад.
Пасля заняція Ліды польскім
войскам у 1919 годзе святыню
нанава памянялі на касцёл
рымска-каталіцкі. Пасля I
Сусветнай вайны піяры рас-
пачалі старанні пра віртанне
стражанай святыні: У поўнай
меры ўдалося ім гэта ў 1926
годзе. Тады ж адбылося аднаў-
ленне даўняга калегіума. У
сакавіку 1927 года, афіцыйна
ад імя сходу правінцыял Тамаш
Альшоўка прыняў даў-
нюю піярскую ўласнасць. З
часам піясты калегіум з пач-
атковай школай, гімназіяй і
гандлёвым ліцэем. У верасні
1939 года касцёл быў зноў
адабраны ад піяраў. Камуні-
стычны ўлады зрабілі ў святыні
планетарый. У 1993 годзе
пачаліся старанні за віртанне
касцёла айцоў піяраў. Аднак
улады Беларусі пасля па-
зування з папскім нунцыем у

У беларускай гісторыяграфіі гэты момант падаецца з адкладнасцю да наадварот -
маёнтак Шаўры быў канфіскаваны, разбурани і зраўніны з замліем. Ні пра якога сына Тодара
Нарбута на рускай службе не згадваецца.

2. Для аб'ектыўнасці трэба сказаць, што меў месца пажар, і праваслаўным быў
передадзеная фактычна выгаралая каробка касцёла.

Помнік у Дубічах. Праект Фердынанда Рушчыца.

Крыж у Дубічах на месцы апошняга бою Людвіка Нарбута

Беларусі, біскупам Гарадзен-
скай дыяцэзіі і генералам ор-
дэну піяраў, вырашылі іншо
передаць яго праваслаўнай
царкве.

Вернемся аднак да га-
лоўнай тэмы. У артыкуле, які
абгаворваў праект дошкі, зме-
шчана ілюстрацыя, якая прад-
стаўляла яе макет, з якога і
ўзяты даўчаны надпіс. Відаць
у ім выразная памылка ў проз-
вішчы Нарбута. Напісаны яно
праз адно "t" Памылка тая была
папраўлена, і, канешне, на
самой дошцы прозвішча было
напісаны папраўлена.

За усім комплексам пад-
рхтоўкі да ўрачыстасці ад-
крыцця дошкі наглядаў спецы-
яльна з той мэтай створаны
Камітэт мерапрыемства пад
пратэктаратам самога Эдварда
Рыдз-Сміглага. Несумненна
постаць маршала падавала
дзеінасці камітэту хартар
агульнадзяржаўны. Каб пад-
ніць ранг мерапрыемства,
склікана быў - акрамя выка-
наўчага камітэту - таксама
ганаровы камітэт. У склад
ганаровага камітэту ўвайшлі ў
тым ліку: Адам Сакалоўскі -
наваградскі ваявода, ксёндз
арцбіскуп Рамуальд Ялбжы-
коўскі - мітрапаліт віленскі,
генерал Альшына-Вільчынскі-
начальнік АК III, М.Б. Гадзецкі
- віленскі школьні куратар,
Людвік Бацінскі - ваявода ві-
ленскі, Мар'ян Янкоўскі - ві-
цаваявода беластоцкі, прафесар
доктар Вітольд Станевіч - пра-
рэктар універсітэта Стэфана
Баторыя, ксёндз Геранім Сту-
сінскі - правінцыял піяраў;
Юзаф Пышлускі - старшина
апеляцыйнага суда ў Вільні, а
таксама Юзаф Ігнацы Парчэў-
скі - пракурор апеляцыйнага
суда ў Вільні.

У склад выкананія камітэту ў той час уваішлі:
Юльян Грымала-Прыбытка -
старшина, палкоўнік Людвік
Маеўскі - віца-старшина,
ксёндз Клеменс Чабаноўскі - II
віца-старшина і скарбнік,
рэдактар Уладзіслаў Абрамо-
віч - сакратар. Чальцамі камі-
тэту стаці: стараста Станіслаў
Гусоўскі (Гансоўскі), бурмістр
Юзаф Задурскі, а таксама яшчэ
некалькі знакамітых жыхароў
Ліды. Склад камітэту быў
специфічны: сведчыў пра вялікі
значэнне, якое мела для жыхароў
этага краю ўрачыстае ўмура-
ванне дошкі.

Як падае "Ziemie Lidz-
ka" кошт выканання дошкі
выцягнуў пад 1500 злотых, што
на тыя часы складала не такую
малую суму. Аўтар дошкі
атрымаў ганарар у памеры 480
зл. Адліку яе выканану, не як
пісалі ў "Ziemie Lidzkiej" за год
да гэтага мясцовы адміністратор, а
спецыяліст з Вільні Савул
Пупко. За выкананую працу
атрымаў 300 зл. Гранітную
пліту, да якой была прыма-
вана адліка з бронзы выканану
камініярэз з Міра - Антоні Гры-
невіч. Яго аплаты склала 350 зл.

(Працяг у наступным
нумары.)

Удапаўненне слоў Леаніда Лыча

Погляд расіяніна

Было цікава пазнаёміца з бачаннем сп. Лыча праблем суіснавання ў незалежнай Беларусі беларускай і рускай культур ("НС", № 34-35 за г.г.). Думаю, што ў далейшым падобная размова павінна працягнуцца з абавязковым удзелам шырокіх калаў расійскай дыяспары. Тут жа, не пераацэньваючы свае сілы, паспрабую паглядзець на праблему вачыма аднаго з яе прадстаўнікоў.

Ісцінай сацыялогіі з'яўляеца той факт, што грамадства структураванае. Кожны чалавек па той ці іншай прыкмете належыць да пэўнай сацыяльнай групы (палаўой, узроставай, професійнай, адукацыйнай, канфесійнай, спартыўнай, гастронамічнай і г.д.). Па-рознаму людзі ўспрымаюць гістарычны досвед і бачаць далейшае развіццё. Часта гэта звязана не з веданнем (або няведаннем) нейкіх фактаў, а з асабістымі адносінамі да іх. На гэта ўплываюць традыцыі таго асяроддзя, у якім вырас чалавек, а таксама яго ўласны досвед і псіхалагічныя ўласцівасці. Так, у Грэцыі можна выдзеліць групы з сацыяльна-гістарычнымі сімпатыямі: а) пра-антыйнай; б) пра-візантыйскай; в) пан-еўрапейскай. У Расіі іх, па меншай меры, пяць: а) пра-дамагольская; б) пра-дапятроўская; в) пра-пасляпяতроўская; г) пра-савецкая; д) пра-глабалісцкая. Кожныя выбары на Украіне сведчаць пра структурованасць іхняга грамадства ў залежнасці ад геапалітычных сімпатый.

У беларускім грамадстве па ўсведамленні сваёй нацыянальнасці і гісторычных даляглідаў можна (у пэўнай ступені ўмоўна) выдзеліць наступныя сацыяльныя групы:

Гэта група, якая гатова бясконца ліць кракадзілавыя слёзы пра гісторычны лёс свайго народа і яго мовы, але саму гэтую мову за многія гады засвоіла на ўзоруні ўсяго дзвюх слоў: "Беларусь" і "беларус". Прад-

1. Нашчадкі ВКЛ.
  2. Беларусы як рускія
  - Белай Русі (заходнерусізм).
  3. Беларусы як рускія
са "знакам якасці".
  4. Нашчадкі БССР (для
многіх з іх не толькі ў ХХ ст.,
але і зараз слова "беларус"
азначае не столькі нацыяналь-
насць, колькі "месца прапіскі").

Цікава, што прадстаўнікі кожнай з гэтых груп сваіх апанентаў часта кляйміць адным і тым жа словам - маргіналы. Паколькі я не беларус, то прынцыпова ўстрымліваюся ад ацэнк дадзеных груп. Хаць заўважу, што іх довады па-свойму цікавыя.

рычная хвароба. Якая неабходнасць "узнагароджваць" сябе ёю і ў пісьмовым маўленні? Калі на гасцей з Расіі або прадстаўнікоў расійскай дыяспары, то, убачыўшы ў кнігарні рознага кшталту "Тайны беларускай истории" або "Предысторию беларусов",

супраць прэстыжу сваёй краіны і нацыі ў вачах суседзяў, а ўнутры краіны замацоўваюць ніглізм да тытульнай мовы.

Самае недарэчнае аб-
вінавачванне рускіх у Беларусі
- у імперскасці. Тут дзейні-
чаюць стэрэатыпы мінулага і
нават пазамінулага стагоддзяў.
Асабіста я разумею імпер-
скасць як адносіны "метрапо-
лія - калоніі", пры гэтым прад-
стаўнік метраполіі ніяк не
звязвае сябе з грамадствам
калоніі. Згадайце англійскага
пісьменніка Р. Кіплінга, які,
хоць і цікавіўся культурай Ін-
дыі, але апраудваў брытанскае
панаванне ў ёй нейкім "ци-
жарам белага чалавека". Нія-
кага "цижару" адносна неза-
лежнай Беларусі руская дыя-
спара ў ёй не адчувае. Але
трэба зразумець: з якой бы
сацыяльнай групай Беларусі
(што пералічаны вышэй) лю-
бы з маіх землякоў не зблі-
жаўся, гэта адносіны ўнутры
самадастковай сацыяльнай
супольнасці незалежнай дзяр-
жавы. Тут, што хочаце, але не
імперскасць. Або трэба даць
нейкае іншае тлумачэнне ім-
перскасці.

Вас, безумоўна, ціка-
віць блізкасць рускай дыяспа-
ры да групы 1 (нашчадкаў
ВКЛ). Паміж нашымі продкамі
адносіны былі складанымі. Але
любая эпоха - гэта не соннае
паўтарэнне таго, што ўжо было,
а творчая перапрацуўка гіс-
тарычнага досведу. Сёння
Расійская Федэрацыя (рус.
Российская Федерация) і Рэспу-
бліка Беларусь (рус. Респу-
блика Белоруссия) - краіны,
якія прызнаюць адну адну;
грамадства кожнай з нашых
краін адчувае ўнутраную са-
мадастатковасць. Узімкненне
нацыянальных дзяржаў на-
месцы СССР прадбачылі, хоць
і не зусім аднолькава, многія
рускія мысліўцы - Іван Ільін,
Георгій Фёдотаў, Аляксандар

Георгій Фядотау, Алляксандар Салжаніцын... Ідэя самастойнасці Расіі ў савецкія часы была выпакутавана. Таму для многіх выхадцаў з Расіі нашчадкі ВКЛ па меншай меры - цікавыя. А гэтым вартага даражыць. Думаю, што ўзаемапаразумення паміж намі было бы яшчэ больш, калі б не рэзкія і не зусім адекватныя выказванні асобных прадстаўнікоў згаданай сацыяльной групы, у тым ліку з шэрагаў ТБМ. Увогуле, адраджэнцам беларускай мовы, які мне падаецца, пакуль не хапае цвярозага і выразнага сацыялагічнага падыходу: на якія сацыяльныя групы разлічана іхняя дзеяніасць у бліжэйшай перспектыве, на каго яны могуць абапірацца пры яе ажыццяўленні, у каго можна шукаць спачування. За спачуванне таксама трэба змагацца. Но, акрамя вашай групы (я яе вышэй абазначыў № 1), унутры беларускага грамадства аб'ектыўна існуюць групы 2, 3, 4. Любы чалавек вольны спачуваць і ім таксама. Тут

ужо больш залежыць ад вас
саміх.

Расчарую некаторых аўтараў "НС", але сярод маіх суайчыннікаў цікавасць і пашчата да беларускага слова нярэдкія. У хатніх бібліятэках рускіх сем'ёў у Беларусі кнігі на вашай тытульнай мове (прычым прачытаныя!) можна сустрэць часцей, чым у многіх іх патэнцыйных чытачоў. Калі для беларусаў моўны выбар у залежнасці ад сацыяльнай групы, адбываецца паводле прынцыпу "або - або", прычым часам агрэсіўна, то для маіх землякоў, якіх жывуць сярод вас, няхай і не заўжды, але нярэдка, - "і тая мова, і другая", з павагай да абедзвюх. Гэта нялішне мець на ўвазе, а не зацыклівацца на выключэннях.

Псіхологія прадстаўніка дыяспары мае свае асаблівасці. З аднаго боку, ён мае гарачыя пачутці да свайгістарычнай Радзімы (асабліва хто пакінуў яе ў першым пакаленні), з другой - фактычна ўключаны ў сацыяльнае жыццё іншай краіны, узаемадзеянічае з яе сацыяльнымі групамі. Але прадстаўнікам дыяспараў часцякоў та ўдаеца сумясціць тое, што іншыя разглядаюць толькі паасобна. Менавіта таму, што я не звязаны комплексамі ка-рэных беларусаў пра іхнюю бытую тэму, мне лягчэй уключачыць яе ва ўласнае жыццё. Практычнае двухмоёе для мяне даўно рэальнасць. Не раз прыходзілася чуць ад вашых супляменнікаў: "Не старайся быць большым беларусам, чым мы". Дык я, увогуле, не беларус і не маю намеру ім ста-

навіца. Проста сама псіхологія дыяспary пабуджае цыгнуцца да чужога, захоўваючы сваё. Каб не асімілявацца, ёсьць унуртраная патрэбá бачыць, у чым менавіта "мы - не яны", а "яны - не мы".

Я не адмаўлюя блізкасці нашых народаў, нават цаную яе. У майі артыкуле "Суміглыбокі ў ціхім шамаценні" ("НС", № 35 за г.г.), калі я цытаваў верш Я. Каршукова "Pacii", рэдакцыя "выпадкова" не ўключыла радок "Адна ж, адна у нас кальска". Адчуваецца ідэалагем пэўнай сацыяльной групы. Не ўхваляю і не папракаю за гэта, але, як аматар сацыялогіі, прымаю як дадзенасць. І ўсё ж, не з'яважыцца падобны радок я не мог: у ім, калі хочаце, псіхалагічная падтрымка майго двухмоўя - "тут і зараз". Бо ў нашых продкаў, насамрэч, адна кальска. Яны прынялі хрысціянства на дзяржжаўным узроўні ў Выхантыі, Канстанцінопаль і Кіеў у зямным вымярэнні былі іхнімі духоўнымі цэнтрамі. І зараз мы ўшаноўваем беларускіх і пасийскіх святых як сваіх небесных заступнікаў. Таму для права-слauных хрысціян наших краін кальска адна. Калі іншыя канфесіі маюць на Зямлі свае ду-

хойныя цэнтры і сваё бачанне гісторыі, яны маюць на гэта права. Але непрыняцце "адной калысکі" для праваслаўных хрысціян усходнеславянскіх краін адназначна звужае сацыяльную базу беларускай мовы. Да гэтага можна па-рознаму ставіцца, але трэба мецца на ўзвaze. Канешне, гэта не адмаўляе магчымасці іншых поглядаў на гісторыю, але такі, як засведчыў час, мае права на жыццё.

ніць паняцці "руская мова як частка савецкай ідэалогії" і "руская мова як душа і аблічча рускага народа". Вось што пра-гэта пісёў мой зямляк, сібірскі

пісменнік Валянцін Распутін
"Или тот язык, который теснил мову, был русским? Неужели не знаете вы, что нет у русских такого языка и создан он совместным нашим безродством для обозначения безродного же политического и социального имущества? Так же как над мовой, это новоречие издавалось и над русским языком, языком Пушкина и Тютчева, Тургенева и Лескова, Толстого и Буниня, Гоголя и Чехова, Шмелёва и Ильина, вытравливая в нём трепетность, чуткость, звучность, точность, глубину, самородность и обликнесущего его народа. Неужели забыли вы, что, когда русские писатели-деревенщики достали этот язык из бабушкинского старья и вынесли его читателю, над ним измывались также, как и над вашими письменниками?"

менниками?"
Руская мова - неад'ем-
ная частка рускага нацыяналь-
нага жыцця. Савецкая ідэалогія
па сутнасці сваёй была безна-
цыянальнай, ваяйчыца антына-
цыянальнай. Калі яна карыста-
лася ў сваіх мэтах рускай мовай,
то не дзеля таго, каб іншыя на-
роды ўвесці ва ўлонне рускага
этнасу, а каб з усіх народ даў-
уключаючы рускі, вылепіцца
нейкую новую, утапічную гіс-

тарычную супольнасць. Так званы "савецкі народ" - гэта народ, адварваны ад рэлігійных каштоўнасцяў і радаводу, ад складанага ўнутранага жыцця і несанкцыянаваных перажыванняў, ад гістарычнага досведу іншых народаў. А це вялікае месца ў гэтым эксперименце заставалася "рускаму складніку"? Можа, памятаце, як слова "рускі" замацоўвалася хіба што за афіцыйнай мовай, а ў астатнім мянялася на "савецкі"? Так што выкарыстоўваліся ў СССР выразы "беларускі пісьменнік", "беларуская опера", "беларускі гімн" і да т.п., а рускіх пісьменнікаў і рускай оперы нібыта не было - афіцыйна толькі "савецкія", у самым краінім рэдкім выпадку - "рускія савецкія" (пісьменнікі). РСФСР была адзінай з саюзных рэспублік без уласнага гімну. Бе-

ларус мог, слухаючы гімн сваёй рэспублікі, няхай і са словамі (калі не памыляюся) "Нас аб'яднала Леніна імя", з гонарам думаць "я - беларус". А вось такая ж думка "я - рускі" тады лічылася апалітычнай: толькі "савецкі". Калі ў 20-я гады савецкая ўлада стымулявала развіццё многіх мої і культур, то любы намёк на рускую самабытнасць і свядомасць жорстка караўся ўжо тады. Руская мова першай прыняла ўдар савецкага бязродства, і яе страты таксама вялікія.

Рэвалюцыйная ідэя зліцця нацый і моў нарадзілася не на нашай зямлі, але мы разам захварэлі на яе, прычым у цяжкой ступені. На сваёй ра-дзіме, да гонару яе жыхароў, гэтая ідэя хутка адкыла. Расія, як бачыцца, хутгэй за Беларусь выздараўлівае ад бяспамяцтва, хаця ёсьць і іншыя болькі. Ду-маю, што ўзважваць і пароў-ноўваць гістарычныя страты народаў - справа няўдзячная і ўласцівая людзям невялікага розуму, бо калі нешта баліць, то - незалежна ад нацыянальнасці. Нам лепей карыстацца досведам адзін аднаго па пе-раадоленні гістарычнага нігі-лізму.

Лізму. Разумею, што меў на ўвазе сп. Лыч, кажучы пра ўзмацненне "рускага фактару" з 30-я гг. і да т.п., хаца, як мог, я пастараўся паказаць недакладнасць падобных тэрмінаў. Прашу ўдумлівага чытача не рабіць з маіх слоў паспешных высноў, а толькі ўлавіць саму думку. Мая самасвядомасць ні ў якой ступені не вораг вашай. Мае нацыянальныя пачуцці дазваляюць зразумець іх і ў іншага чалавека.

Наш праваслаўны святы Іаан Кранштадцкі пісаў: "Глядзі на кожнага чалавека як на наўіну ў свеце Божым". Гэтаксама ж можна глядзець і на любы народ. Славутаму рускаму філосафу Івану Ільіну належыць слова: "Усякая нацыянальная свяесаблівасць па-свойму ўяўляе Дух Божы і па-свойму славіць Тварца". Не тому, што ўсім народам Творца вядомы, а тому, што сам факт існавання мноства народаў сведчыць пра ўсемагутнасць Таго, Хто вывёў іх у гісторыю.

Не ведаю, хто як, але я не бачу крыніц гарманічнага суіснавання народаў іначай як на хрысціянскіх каштоўнасцях. Ва ўсякім выпадку, для тых народаў, якім хрысціянства вядомае. Так што ідэя "адной калыскі" далёка не вораг для беларускага адраджэння і беларускай мовы. Гэта тое, на чым тримаецца суіснаванне нашых народаў. Што да суіснавання з іншымі народамі - а яно таксама павінна быць, - то тут трэба выкарыстоўваць у кожным выпадку сваю ідэйную аснову.

Уладзіслаў ЛУПАКОЎ,
ураджэнец РФ.

Кожны народ, кожная краіна, кожны горад ці вёска заўсёды ганарыліся сваімі людзьмі, якія праславілі родны край сваім акрыцямі, сваімі творамі, складзенымі песнямі... Якія пакінулі пра сябе памяць на вякі, паказалі аса-бісты духоўны і творчы прыклад служэння сваёй радзіме, свайму народу, сваёй роднай зямлі.

Ёсць чым ганарыца і нам, жыхарам Гомельшчыны, бо і ў нас багатая гісторыя, шчодрая на таленты зямля, якая дала сілы і духоўны росквіт многім слынным землякам - паэтам і кампазітарам, мас-такам і дойлідам, краязнаўцам і вучоным...

Гомельская абласная грамадская арганізацыя "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" распачала свой новы культурна-асветніцкі праект "Слынныя краязнаўцы Гомельшчыны". Плануюча паставяная выступы ў розных аўдыторыях краязнаўцаў і гісторыкаў, якія раскрыюць перад слухачамі таямніцы нашай гісторыі, раскажуць пра лёсы слынных краязнаўцаў, яшчэ і яшчэ раз нагадаюць пра тое, што нам ёсць чым ганарыца, ёсць што ўзносіць на п'едестал цудоўнага мінулага, ёсць слынныя Асобы, якія не шкадавалі свайго жыцця для таго, каб данесці да нашчадкаў тое, што мы назапасілі і адкрылі падчас свайго творчага вычыну невядомыя дагутулы пласты нашага геральдичнага мінулага...

У гонар земляка

дзячы што сям'я ледзве зводзіла канцы з канцамі, паступуў вучыцца ў Гомельскую пра-гімназію. І было яму на той час дванаццаць гадоў.

Нечакана памірае маці.

Еўдакім застаецца круглым сіратой. Дапамогі ні ад каго і ніадкуль. Доўга шукае выхад з гэтага становішча - і знаходзіць яго. Дачуць, што багаты купец Сямён Захаравіч шукае рэпетытара для сваіх дачок, прапанаваў свае паслугі. Грошаў ўсё роўна не хапала, каб не быць галодным. Скончыў у 1870 годзе курс прагімназіі, паспрабаваў паступіць у Магілёўскую гімназію. Паспехова вытрымаў іспыты, але... Не падыходзіў для уладаў яго статус - выхадца з простага люду, таму і "не аказалася вакансій". Спрабаваў паступіць вольным слухачом ва ўнівер-сітэт - тое ж самае...

Але працавітасці і апа-нтанасці Еўдакіма можна было пазіўдросціць. І ён дабіваеца свайго - здае іспыты на атры-манне звання народнага настаў-ніка экстэрнам.

І выпрасталася дарога перад юнаком - у 1872 годзе яго накіравалі працаўцу ў Герасімаўскую народную ву-чэльнню Хлыстоўскай воласці Аршанска павета Магілёў-ской губерні. І настаўнічай ён чатырнаццаць гадоў, і дваццаць

Раманава! - падняўся з месца настаўнік Прудкоўскай СШ Мазырскага раёна Яўген Есіс.

- Эта наш славуты этнограф,

фальварыст, археолаг, краязнаўца!

- Так, Яўген, ўсё пра-вільна. І добра, што Вы ведаеце пра яго, веру, што і калегі Вашыя ведаюць пра гэтую сплавутую постаць. Так, менавіта сёння, калі мы сустракаемся з вами, 150 гадоў назад і нарадзіўся Еўдакім Раманав. Вось і давайце разам пройдземся па сцяжаных яго жыццёвага шляху, абазначым галоўныя вехі яго жыцця...

І разам ужо, дапаўняючы адзін аднаго, началі пісаць летапіс жыцця Еўдакіма Раманавіча, які ў гісторыі беларускай культуры вылучаўся як выдатны этнограф, фальварыст, гісторык, археолаг, антрополог, публіцыст, выдавец шматтомнага збору беларускай народнай творчасці, які сам жа і збіраў, арганізоўваў музеі, наладжваў выставы...

Калі гаварыць пра яго спадчыну, то яна шматгранныя і ўсебаковыя. Ён - стойкі смагар за нацыянальную годнасць беларусаў, таленавіты вучоны, патрыёт сваёй родзімы - зямлі дзядоў і бацькоў. Заслужана гаварыў пра яго А. Сапуноў, аўтар класічнай манаграфіі "Захоўніца Дзвіна", аднаго з

гадоў настаўніцкай працы я сабраў больш, як дзесяці тысяч беларускіх слоў, а з гэтага матэ-рыялу склаў книгу "Спроба беларускага слоўніка". Дадатак - уводзіны да яго "Кароткая беларуская граматыка".

Еўдакім Раманаву пачаў рыхтаваць да друку сваю асноўную краязнаўчую фальклорна-этнографічную працу - "Беларускі зборнік", які, на думку калег і слынных вучо-ных па гэтай тэмзе, з'яўляўся своеасаблівай энцыклапедыйной побыту, творчасці, матэрыяль-най і духоўнай культуры бе-

ларускага народа XIX - па-чатку XX стагоддзяў. Сябры і калегі бачылі, як навабеліцкі вучоны знясільваеца ў працы, ён меў вялікую мару - выдаць назірания матэрыялы ў 15 кнігах-тамах. Пры жыцці вучо-нага выйшла дзесяць тамоў (1886-1912), дзесятъ том выпуску Інбелкульт (1928). На вялікі жаль, падрыхтаваны 11-14 тамы загінулі падчас Вялікай Айчыннай вайны. А пра пятнаццаты том нічога не вядома да сённяшняга часу...

У той жа дзень, 11 га верасня, адбылася і другая су-стрэча Анатоля Бароўскага са студэнтамі Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітета транспарту. Прадоўжылася гутарка пра этнографа і краязнаўцу Еўдакіма Раманава...

Навука з'яўлялася грунтоўнай працай Еўдакіма Раманавіча - "Матэрыялы па гісторычнай тапаграфії Віцебскай губерні. Павет Веліж-скі". У ёй зроблены навуковыя выводы на аснове аса-бістых даследаванняў. У той жа перыяд (1898) ён апублікаваў калі ста-розных прац. Ён рэдагаваў трэ

выпускі "Магілёўскай даўніны", два выпускі "Матэрыялаў па этнографіі Гродзенскай губерні", адзін выпуск "Крыніцаў для гісторыі Магілёўскага краю".

Адзінадушна сцярджалі калегі вучонага, іх пад-трымліваюць і сённяшнія краязнаўцы, што "Еўдакіму Раманаву належыць ганарована месца ў гісторыі станаўлення беларускай археалогіі". Знамя-нальна і тое, што меў ён вялі-кую цікавасць і да сівой мінуўшчыны "малой родзімы" - шматгадовая пошукаўшая дзе-насць па збіранию звестак аbstaražyntasцях Гомельшчыны не спынялася не ў якія часы.

А потым Еўдакім Раманавіч прымае ўдзел у раскопках на тэрыторыі Магілёўскай і Віцебскай губерні. Робіць ён гэта самастойна, па сваій ініцыятиве, і тады, калі выдзяляла для гэтага сродкі Маскоўскае археалагічнае таварыства, пра-вадзейным сябрам якога ён і з'яўляўся. Даручала яму археа-лагічныя раскопкі і Археа-лагічнае камісія.

Якія ў яго былі выдат-ныя археалагічныя і этнографічныя калекцыі! Ні ў кога ў свеце такога не было. Яны

з'яўляюцца многія айчынныя і замежныя музеі. І сёння, калі хто заходзіці ў Эрмітаж, то сустракае яго экспанаты. Цяжка паддаецца ўяўленню, але там захоўваецца больш як тысяча

11 верасня 1855 года ў мястэчку Нова-Беліца нарадзіўся ў збяднелай мяшчанская сям'і хлапчук. Маці назвала яго Еўдакімам. На той час мясоўка адносілася да Гомельскага павета Магілёўскай губерні. Сям'я жыла ў ястачы, не хапала адзення і яды. Але гаспадыня неяк выкручвалася, цудам заходзіла і кавалачак мяса ці сала, варыла дзесяцім нейкі наедак. Дзякую Богу, з голаду не памерлі. Маці вельмі хацела, каб яе сын стаў адукаўным чалавекам. І якая была для яе радасць, калі Еўдакім, не гле-

выконваў абавязкі інспектара народных вучэльняў...

Такое ўступнае слова сказаў, выступаючы перад настаўнікамі беларускай мовы і літаратуры ў "Гомельскім абласным інстытуце развіцця адукцыі" намеснік старшыні абласной грамадской арганізацыі ТБМ пісьменнік Альберт Бароўскі.

І запытаўся ў настаў-нікаў:

- Скажыце, шаноўныя, а пра каго я вам расказваю?

- Пра каго ж яшчэ, як не пра Еўдакіма Раманавіча

суаўтараў шырокага вядомай "Расіі" (дзесятъ том): "Бела-русь з гордасцю можа ўказаць на Еўдакіма Раманава як на аднаго з лепшых прадстаўнікоў сваёй народнасці..."

Годна дапаўнялі выступу Ташына Сірачэнка - настаўніца беларускай мовы і літаратуры Прыбарскай СШ і Алена Філон - настаўніца ся-рэдняй школы № 9 з Мазыра...

У 1877 годзе Еўдакім

Раманавіч паведамляў Расій-скай акадэміі навук "За пяць

годоў

з'яўляўся ў яго былі выдат-ныя археалагічныя і этнографічныя калекцыі! Ні ў кога ў свеце такога не было. Яны

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:
231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Вінцук Вячорка,
Юрась Каласоўскі, Юля Карчагіна, Леакадзія Мілаш,
Максім Новік, Язэп Палубіцкі, Аляксей Пяткевіч,
Уладзімір Содаль, Станіслава Суднік, Павел Сцишко,

Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbm-mova.by/>

**Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі**

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Газета падпісаная да друку 17.09.2012 г. у 10.00. Замова № 1638.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 3850 руб., 3 мес.- 11550 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.

Наші кар.